

Food Hubs. Gedeelde ruimte, gedeelde verantwoordelijkheden

Over de korte keten en Food Hubs als kans voor landbouw én maatschappij

Eva Kerselaers, Maarten Crivits, Joost Dessen, Marlinde Koopmans, Elke Rogge, Charlotte Prové en Kirsten Vanderplanken

Stellingen

- * Korte-keten en Food Hubs betekenen een kans voor landbouwers én voor de hele maatschappij.
- * Zowel korte-keten-initiatieven als Food Hubs kampen echter met een aantal knelpunten waardoor deze initiatieven momenteel vaak beperkt blijven tot een niche.
- * Food Hubs vormen een interessante piste, omdat ze een deel van de moeilijkheden van korte keten oplossen.
- * Het slagen van Food Hubs is niet alleen afhankelijk van landbouwers, maar is een gedeelde verantwoordelijkheid.

Food Hubs. Gedeelde ruimte, gedeelde verantwoordelijkheden

Over de korte keten en Food Hubs als kans voor landbouw én maatschappij

Inleiding

Het lijkt meer dan een vluchtige hype: stedelingen hebben steeds meer interesse voor lokaal, duurzaam, smaakvol en gezond voedsel. Hoezeer de invulling hiervan ook kan verschillen, duurzaamheid en betrokkenheid van producenten, consumenten en andere actoren zijn terugkerende begrippen. Veel producenten in en rond steden zien de wijzigende stadscontext dan ook - en terecht! - als een interessante markt. Algemeen zijn de verwachtingen van korte keten dat het een eerlijke prijs voor de landbouwer en consument, een stabiele afzetmarkt, verse producten, en een duurzame keten, met zich meebrengt. Maar hoe organiseer je deze korte keten? Hoe krijg je die pas geplukte sperziebonen bij al die stedelijke consumenten? Hoe raakt die verse rijstpap in verkooppunten in de stad?

Het model waarbij een individuele landbouwer zijn eigen korte-keten uitbouwt, heeft heel wat beperkingen, zowel administratief, financieel als logistiek. De hoevewinkel is net te ver van de stad; rondrijden met een quasi-lege bestelwagen is weinig rendabel. En als de klant radijzen vraagt die ik niet voorradig heb, ben ik dan mijn klant kwijt? De producten zijn er, de afnemers ook, maar ze met elkaar verbinden blijkt een huzarenstuk dat coördinatie, samenwerking, nieuwe stakeholders en een stimulerende omgeving vereist.

Een 'Food Hub' kan een antwoord bieden op deze uitdagingen. Het is een (reële of virtuele) plek waar verschillende actoren de handen in elkaar slaan voor productie, distributie en marketing van lokale landbouwproducten. In deze tekst focussen we op die Food Hubs die een fysieke plek zijn waar diverse actoren interageren; een 'gedeelde ruimte' dus. Door het samenbrengen van producten en diensten van lokale producenten op één plek kunnen individuele consumenten, maar ook horeca, retail, en zorg- en onderwijsinstellingen vanuit een centraal punt voorzien worden van lokale voeding en andere diensten (Cleveland et al., 2014).

Naast groeiende interesse bij consumenten en producenten, zijn ook andere spelers van groot belang het creëren van mogelijkheden voor Food Hubs. Ten eerste, het opzetten van Food Hubs heeft ruimtelijke implicaties. Vandaar het belang van de betrokkenheid van planners en ontwerpers bij de Food Hub als een nieuw model om om te gaan met schaarse ruimte. Planners en ontwerpers kunnen voedselstromen zichtbaar maken, nieuwe verbintenissen tussen stad en platteland leggen, en de relatie tussen landbouw met de natuurlijke en bebouwde omgeving evalueren. Ten tweede, het is ook een opportuniteit dat steeds meer gemeentebesturen verkennen hoe een lokaal voedselsysteem en Food Hubs passen binnen een ruimtelijke visie voor hun grondgebied met het oog op leefbaarheid en duurzaamheid.

De interesse van al deze actoren in Food Hubs en de verschillende manieren waarop een Food Hub de knelpunten binnen de korte keten kan wegwerken, verplicht ons echter om een aantal kritische vragen te stellen: Kan een Food Hub ook een aantrekkelijke ontmoetingsplek worden in het stedelijk weefsel? Een plek waar je leert hoe ons voedsel geproduceerd wordt? Kan er een link zijn met recreatie, groene zorg of educatie? Kan een Food Hub ervoor zorgen dat open (landbouw)ruimte rond de steden gevrijwaard wordt? Kan een Food Hub het multifunctioneel gebruik van de landbouwruimte

stimuleren? Kortom, welke rol kan een Food Hub spelen in het streven naar verantwoord ruimtegebruik en het verbeteren van de leefbaarheid zowel in de landbouwsector als in onze steden, dorpen en landelijke gebieden?

In deze bijdrage starten we met het beschrijven van mogelijke vormen van een Food Hub, aan de hand van vier verschillende korte-keten-strategieën. Daarna staan we stil bij de barrières en moeilijkheden waarmee initiatiefnemers kampen bij het tot stand brengen van korte keten en Food Hubs. Vanuit deze inzichten stellen we scherp waar de uitdagingen liggen bij de concrete realisatie van Food Hubs. Het realiseren van Food Hubs als gedeelde ruimte is immers ook een gedeelde verantwoordelijkheid. Niet enkel landbouwers spelen hierin een rol, maar ook consumenten, afnemers, besturen, middenveldorganisaties, planners en ontwerpers dragen bij tot het tot stand komen van deze nieuwe gedeelde ruimtes.

Hoezo, een Food Hub?

Letterlijk betekent Food Hub een ‘voedselnaaf’, waarbij een naaf volgens Van Dale ‘het middenstuk is van een wiel waardoor de as gaat’. Maar het volop ingeburgerde en moeilijk te vertalen “Food Hub” dekt de lading beter: het legt verband met de bedrijvige dynamiek in andere ‘hubs’ (zoals luchthavens of distributiecentra), en relateert tegelijkertijd ook aan de Angelsaksische oorsprong van het fenomeen.

De Food Hub ontstaat in de Verenigde Staten waar het wordt gezien als een ‘onderneming of organisatie die op een actieve wijze de aggregatie, distributie en marketing van traceerbare producten beheert, producten die voornamelijk afkomstig zijn van lokale en regionale producenten en tegemoet komen aan de vraag van verschillende soorten afnemers.” (USDA 2012, p9) Een Food Hub is specifiek ontworpen om kleine en middelgrote landbouwbedrijven die in de Verenigde Staten moeite hebben om economisch stand te houden, te ondersteunen. Food Hubs kunnen stedelijk, randstedelijk of regionaal zijn en variëren in de manier waarop zij verschillende functies integreren alsook in graad van professionalisering. Essentieel is echter dat Food Hubs verder gaan dan een louter economische optimalisatie: ze worden erkend als ontmoetingsplaatsen die een significante impuls geven aan lokale economie, sociaal-culturele inclusie, gezondheid en ruimtelijke kwaliteit (Ballantyne-Brodie et al, 2013).

Vanuit deze ontstaansgeschiedenis van de Food Hub, is een diversiteit aan invullingen gegroeid die echter enkele belangrijke principes gemeen hebben:

- Food Hubs bieden *vers voedsel uit de nabije omgeving*; dit betekent dat het aantal voedselkilometers beperkt blijft. Daarnaast bieden landbouwgebieden in de nabije omgeving van stedelijke kernen open ruimte, met tal van mogelijkheden voor recreatie en een buffer in het kader van klimaatadaptatie. Een Food Hub kan zo de zichtbaarheid van, het draagvlak voor en de betrokkenheid bij landbouw vergroten onder consumenten.
- In een Food Hub hebben zowel producent als afnemer *zeggenschap* in de prijszetting, in onderlinge en wederkerige afspraken. Dit impliceert dat de Food Hub substantieel bijdraagt tot de economische positie van de producenten t.o.v. de afnemers. Wanneer de afzet aan een Food Hub gecombineerd wordt met andere afzetkanalen, biedt het een mogelijkheid om risico te spreiden en op die manier veerkracht op te bouwen. Een Food Hub biedt bovendien kansen voor het valoriseren en vermarkten van landbouwpraktijken en -diensten die een

maatschappelijke toegevoegde waarde hebben voor bijvoorbeeld de biodiversiteit of het milieu.

- De Food Hub is een ‘gedeelde ruimte’. Dit ‘delen van ruimte’ leidt tot een *netwerk van sociale relaties*, dat een voedingsbodem is voor creativiteit, nieuwe (economische) initiatieven, en het creëren van sociaal weefsel. Het delen van ruimte wordt dan ook betekenis-gevend: het leidt tot nieuwe betekenissen van de ruimte, geënt op - maar ook fundamenteel verdergaand dan - de economische activiteit. Het integreren van verschillende maatschappelijke functies en actoren op één plaats verankert productie en afname in de lokale economie en in het sociaal weefsel. Zo ontstaan er kansen om de landbouw en maatschappij terug met elkaar in verbinding te brengen. Hierdoor is een Food Hub niet enkel een fysieke entiteit, maar voegt ze ook een sociaal-culturele dimensie toe aan de opschaling van de korte keten.

De voedselnaaf – de Food Hub -, een meerlagig begrip dus, waaraan heel uiteenlopende voordelen worden toegedicht, zowel voor de producent, de afnemers en de consumenten, alsook voor de omgeving en de samenleving.

Vier maal opschaling korte keten

Hieronder bespreken we vier mogelijke organisatievormen die de korte keten opschalen tot een Food Hub. Ze zijn divers en kunnen allen een meerwaarde bieden. Het zal afhangen van de specifieke context welke (tussen)vorm het meest geschikt is om een opschaling van de korte keten te realiseren.

Food Hub met één centrale spil

Deze Food Hub is gecentreerd rond een intermediaire instantie: een platform speciaal opgericht voor de organisatie van de lokale afzet. Deze tussenspil kan een individuele ondernemer zijn (bijvoorbeeld Fermette), een groep consumenten of een beweging (bijvoorbeeld Voedselteams), een coöperatie van producenten (bijvoorbeeld Hartenboer) of een coöperatief verband in gelijk welke andere vorm. Essentieel is dat de zoektocht naar geschikte producenten (aggregatie), het organiseren van depot, beleverplaatsen en bestelprocedures (distributie) en het opzetten van promotie, communicatie en transparantie (marketing) wordt opgenomen door één gespecialiseerde actor/groep van actoren. Deze spilfiguur bepaalt ook de afzetstrategie: voor elk type afnemers moet bijvoorbeeld worden tegemoet gekomen aan een verschillende set van verwachtingen en randvoorwaarden. Schaalvoordelen door samenwerking laten toe om meer doelgericht middelen in te zetten om te voldoen aan de specifieke randvoorwaarden (voedselveiligheid, aansprakelijkheid, etc.) dat elk type afnemer vooropstelt (bijvoorbeeld door het delen van kosten voor kwaliteitscontrole of door groepsverzekeringen) (Woods et al., 2013).

Food Hub geïntegreerd in bestaande ketens

Korte keten opschaling kan ook tot stand komen door het korte keten model (haar producten en principes) in bestaande reguliere ketens en afzetmarkten te integreren. Korte keten richt zich dan op de ketens van retailers, foodservicebedrijven en grootkeukens en maakt gebruik van de toegevoegde waarde die consumenten, klanten of burgers in de supermarkten, zorginstellingen, bedrijven en scholen bereid zijn te betalen voor voeding gebaseerd op lokale en duurzame producten. Heel wat mogelijke concrete hubs komen hier uit voort: de kantine op de school, het bedrijfsrestaurant, de afdeling met lokale producten in de supermarkt. Hier is de organisatie echter versnipperd overheen de

keten: de productie op het landbouwbedrijf, de logistieke knooppunten in handen van tussenspelers en de communicatie op de plaats van consumptie.

Multifunctionele Food Hub

Een derde opschalingsstrategie vertrekt vanuit het principe van landbouwverbreding of multifunctionele landbouw en maakt (1) een verbinding tussen de plaats van productie en de plaats van afzet en (2) probeert om verschillende met landbouw verenigbare functies zoals zorg, educatie, sociale tewerkstelling, toerisme en natuurbeheer te integreren. Een typisch voorbeeld hiervan is een multifunctioneel landschapspark waar op grotere schaal wordt geproduceerd en waar afzetkanalen (hoevewinkel, horeca), zorg en educatie worden ingebed in de landbouwpraktijk en haar natuurlijke omgeving. Een andere, maar daarbij aansluitende vorm van multifunctionele Food Hubs - die in de Angelsaksische wereld en ook in Frankrijk steeds vaker voortkomt - is het verbinden van afzetkanalen of leveringscontracten met landbouw gerelateerde diensten die complementair zijn met de maatschappelijke doelstelling van de afnemer (school, ziekenhuis, welzijnscentrum, etc.). Voorbeelden zijn CSA's¹ die nabij een ziekenhuis liggen en ingebed worden in een programma rond het welzijn van de patiënt (Farm-to-Hospital), bijvoorbeeld de samenwerking tussen Oregional en de St. Maartenskliniek in Nijmegen, of specificaties in leveringscontracten voor scholen rond landbouweducatie aan die scholen (Farm-to-School).

Netwerk van korte keten Food Hubs

Een vierde strategie is de bundeling van verkooppunten waarbij verschillende afzetkanalen met elkaar op grotere schaal worden verbonden. In Nederland vindt men het voorbeeld van de Landwinkels, een keten van boerderijwinkels waarbij elkaars lokale producten worden verkocht door een coöperatie van samenwerkende boeren. Maar evengoed kan dit gaan over een netwerk van stadsboeren die elkaars groenten verkoopt en/of verwerkt. Een dergelijke optie laat ook toe om een groter en meer gevarieerd aanbod van streekproducten aan te bieden aan diverse actoren (consumenten en businessactoren als retailers, grootverbruikers en horeca). Het levert tevens schaalvoordelen op inzake de promotie en communicatie van korte keten bijvoorbeeld door het organiseren van kookdemonstraties of workshops gericht naar horeca en foodservice bedrijven (Dijkshoorn-Dekker et al., 2014).

Geen hoera! voor de Food Hub?

De geschetste vier ideaaltypes en alle mogelijke tussenvormen vormen een sleutel op/voor? de toekomst: de diverse Food Hubs hebben het potentieel om het lokaal voedselsysteem te versterken door de structurele tekortkomingen van de individuele korte-keten-initiatieven aan te pakken. We beschrijven hier een aantal van die moeilijkheden waar korte-keten-initiatieven mee kampen². Food Hubs kunnen een oplossing bieden voor een aantal van deze moeilijkheden. Toch is dit geen eenzijdig hoera-verhaal: ook de Food Hubs kampen met belemmeringen. En ook al worden in specifieke gevallen sommige van deze hindernissen overwonnen of zijn deze belemmeringen niet voor alle vier ideaaltypes in dezelfde mate van toepassing, vrijwel altijd staan ze een vlotte implementatie in de weg en werken ze ontmoedigend voor de betrokkenen.

---

¹ CSA staat voor "community supported agriculture".

² We baseren deze knelpunten op wetenschappelijke literatuur en op gesprekken met landbouwers, beleidsmakers, vertegenwoordigers van belangenorganisaties, etc. die actief deel uitmaken van een korte-keten of Food Hub, of die betrokken zijn/waren bij het oprichten van een korte-keten of Food Hub.

Investeringskosten en geïnvesteerde tijd

Een eerste hindernis voor de producenten zijn de investeringskosten die gepaard gaan met het opstarten van een nieuwe activiteit (Rogge et al., 2016). Denk bijvoorbeeld aan de kosten die gepaard gaan met logistiek (koelcel, winkelinrichting, automaat voor verse melk of fruit), mobiliteit (bedrijfswagen) en de organisatie van het verkoopplatform (webshop) en marketing. Ook de geïnvesteerde tijd is een vorm van kost, die zowel bij opstart als in een operationeel initiatief een belangrijke beperkende factor kan zijn. Bij volledig nieuw te starten landbouwinitiatieven zoals CSA (meestal polycultuur op kleine oppervlakte) of conversie naar een ander productiesysteem (bio, andere landbouwtak) spelen ook productiekosten een rol zoals de aankoop van grond, dieren of een tractor. Andere voorbeelden van kosten bij het opstarten van de verwerking van producten (vb. zuivel, hoevevlees) impliceren kostenposten zoals het volgen van opleidingen voor zuivelverwerking of een aparte keukenruimte om te voldoen aan de voorschriften van voedselveiligheid. Voor individuele landbouwers met weinig financiële ruimte – o.a. omdat ze vast zitten aan afbetalingen van voorgaande investeringen voor een totaal andere bedrijfsvoering - kunnen deze opstartkosten een belangrijke hindernis zijn. Hoewel de nieuwe activiteit op termijn misschien het bedrijfsinkomen verhogen of stabiliseren en op termijn zichzelf terugbetaalt, is het te begrijpen dat de nodige investeringen landbouwers afschrikken.

Aansluitend bij de problematiek van de investeringskosten, speelt ook de eigenaarsstructuur een rol. Voor landbouwers die pachten moeten (kleine tot grote) infrastructurele investeringen met de eigenaar worden onderhandeld en wordt verbreding vaak afgeraden als ‘te risicovol’. Zeker wanneer de verbredingsactiviteit investeringen aan gepachte gebouwen inhoudt, kan dit voor de landbouwer een risicovolle onderneming betekenen.

Dankzij de samenwerking in Food Hubs worden de investeringen efficiënter ingezet (vb. gezamenlijke koelcel, gezamenlijk verkooppunt, gezamenlijke promotie). Dit drukt de kosten en geïnvesteerde tijd. Voor consumenten leidt dit tot een hoger gebruiksgemak (vb. één verkooppunt voor verschillende producten, lagere prijzen, Herkenbaarheid, etc.). Desondanks blijft er ook bij Food Hubs nood aan specifieke investeringen, zowel in geld als in tijd.

Complexe wetgeving

Ook de wetgeving kan een bottleneck zijn bij het opstarten of stimuleren van korte ketens (Rogge et al., 2016). Vanuit het ruimtelijke ordeningsbeleid zijn bijvoorbeeld enkel agrarische (en para-agrarische) activiteiten toegestaan in agrarisch gebied. Hoewel er reeds uitzonderingen zijn opgenomen in de wetgeving – vaak net om verbreding van landbouwbedrijven mogelijk te maken- is het niet vanzelfsprekend dat elke verbredingsactiviteit vergunbaar is op een landbouwbedrijf (bijvoorbeeld: aantal logies per bedrijf, hoeveslagerij, verkoop van andermans producten in eigen hoevewinkel). Ook de wetgeving rond voedselveiligheid bemoeilijkt de verwerking en verkoop van producten op het bedrijf. Er gelden immers –terecht- strenge veiligheidsmaatregelen, die duur of complex kunnen uitvallen voor kleinschalige voedselproductie zoals het maken van kaas of ijs op een melkveebedrijf. Aan de afnemerskant bemoeilijkt de Europese mededingingswet in sommige gevallen de aankoop van lokale producten door openbare instellingen zoals scholen of zorginstellingen, omdat het criterium ‘lokaal’ niet mag worden opgenomen in de openbare uitbestedingsprocedure.

Voor elk van de opgesomde wettelijke moeilijkheden zien we dat ondernemers op zoek gaan naar creatieve oplossingen. De vraag stelt zich of deze oplossingen maatschappelijk wenselijk zijn of niet?

Indien ja, dan lijkt het aangewezen de wet aan te passen. Indien neen, dan moet er op andere manieren naar oplossingen gezocht worden (vb. meer handhaving).

Ook Food Hubs worstelen met deze complexe wetgeving. Doordat niet langer op bedrijfsniveau gehandeld wordt, kan wel gemakkelijker uitgeweken worden naar locaties buiten het agrarisch gebied. Maar ook in groene bestemmingen, waar duurzame landbouw en korte-keten verkoop mooi kunnen samengaan met (recreatie in) natuurgebieden, zijn er belemmeringen voor de ontwikkeling van Food Hubs.

Nood aan kennis en ervaring

Landbouwers die proberen om een korte-ketenactiviteit op te starten, botsen vaak ook op praktische problemen. Een hoewinkel lokt consumenten op alle mogelijke uren van de dag en dat is niet altijd te combineren met de gewone landbouw (en gezins)activiteiten. Consumenten zorgen ook niet voor een constante afname. In de zomer, net op het ogenblik dat het aanbod het grootst is, gaan consumenten massaal op vakantie. Op regendagen zullen ze niet langsgefietst komen. En net als je op het veld bent dan weer wel. Hoe leid je dat in goede banen? Hoe kan je consumenten blijvend warm maken voor je product? En hoe zorg je er in de eerste plaats voor dat de consumenten op de hoogte zijn van je initiatief? Hoe maak je reclame? Hoe weet je op voorhand of er interesse zal zijn? Er is heel wat kennis vereist om korte-keten en Food Hubs op te starten en te organiseren. Deze kennis en ervaring ontbreken vaak (Rogge et al., 2016). Deze kennis en ondersteuning zit versnipperd over heel wat organisaties en beleidsinstanties. Veel landbouwers vinden ook hier hun weg niet naartoe.

Deze moeilijkheid wordt door een Food Hub deels opgevangen, net omdat kennis en ervaring gedeeld kan worden tussen de deelnemers van de Food Hub. Kosten voor het uitbesteden van bepaalde taken zoals marketing kunnen ook gedeeld worden. Het vinden en binden van consumenten blijft echter ook voor Food Hubs een uitdaging.

Toegang tot grond

Zowel bestaande landbouwbedrijven als nieuw op te starten (korte keten) bedrijven ervaren een grote druk op de beschikbare grond (Lierman et al., 2015; Rogge et al., 2016). Zeker in het dicht bevolkte Vlaanderen zijn er veel andere functies die (agrarische) ruimte innemen, waardoor landbouwgrond schaars en duur wordt (Verhoeve et al., 2015). Ruimte is nochtans een basisvoorwaarde voor landbouwactiviteiten en de moeilijke toegang tot grond is een probleem waar veel korte keten initiatieven mee worstelen. Zowel startende initiatieven die op zoek zijn naar beschikbare ruimte, als bestaande initiatieven die zich geconfronteerd zien met een inname van hun gronden voor andere functies en daardoor hun bedrijfsvoering in het gedrang zien komen (Kerselaers, 2012). Er lijkt dan ook nood aan instrumenten die grond voor agrarisch gebruik kunnen vrijwaren, algemeen en specifiek voor korte keten initiatieven. Op het eerste zicht misschien tegenstrijdig, maar het ontwikkelen van korte keten initiatieven kan misschien net één van deze instrumenten zijn. Een stijging van het landbouwincome en een betere inbedding van landbouwactiviteiten in de maatschappij dankzij korte keten kan immers de capaciteit van boeren verhogen om landbouwgrond in landbouwgebruik te houden.

Sommige concepten van Food Hubs koppelen net specifiek die beschikbaarheid van grond met de kansen die korte keten biedt. Het landbouwpark Baix Llobregat nabij Barcelona bijvoorbeeld slaagt erin een zodanig sterke link te creëren met de consumenten in Barcelona dat het landbouwpark ook

een beschermende werking heeft op het behoud van de landbouwgrond rond de stad (Paül and McKenzie, 2013).

Consumenten

Consumenten zijn een belangrijke factor voor het slagen van korte keten en Food Hubs. Het bereiken van voldoende consumenten is niet altijd evident. Zeker individuele initiatieven waar consumenten tot op de boerderij moeten komen ondervinden hier moeilijkheden. Mogelijke redenen waarom consumenten hun inkopen niet of slechts beperkt via korte keten kanalen doen zijn dat dit vaak meer tijd en geld kost dan supermarktaankopen, dat er meer engagement en moeite gevraagd wordt van de consument, dat het aanbod meer seizoensgebonden en daardoor beperkter is, ... Nochtans is er ook onderzoek dat aantoonde dat consumenten die toch de stap zetten naar korte keten dit na verloop van tijd even gemakkelijk vinden als de lange keten (Crivits and Paredis, 2013). Bovendien is het ook een aandachtspunt om geen consumentengroepen uit te sluiten. Doordat korte keten vaak nog duurder is dan het lange keten alternatief bestaat het risico dat korte keten producten enkel toegankelijk zijn voor de rijkere consumenten. Ook het type producten dat aangeboden wordt kan zorgen dat bepaalde doelgroepen niet aangetrokken of uitgesloten worden.

Food Hubs kunnen deels een oplossing bieden, doordat de producten meer gegroepeerd aangeboden worden. Dit verhoogt het gemak voor de consument en kan de prijs verlagen doordat kosten gedeeld worden. De Food Hub als belevingsruimte en plek voor sensibilisering kan ook het engagement bij de consumenten verhogen, waardoor ze eventueel bereid zijn om een stukje gemak op te geven in ruil voor korte keten producten.

Spanning tussen schaalvoordeel en korte keten waarden

Food Hubs kunnen dus deels de knelpunten van korte keten initiatieven oplossen. Het opschalen van de korte keten brengt echter ook een aantal eigen knelpunten met zich mee. Met name is er een spanningsveld tussen de schaalvoordelen die een Food Hub met zich meebrengt en het behouden van de waarden waarvoor de korte keten staat (Cleveland et al., 2014). Als je bijvoorbeeld producten van verschillende producenten groepeerd om een voldoende groot, consistent en/of gevarieerd aanbod te verzekeren, gaat daarmee soms ook het directe contact tussen producent en consument verloren. Bovendien ontbreekt het momenteel vaak nog aan een voldoende (professionele) infrastructuur om Food Hubs te realiseren. Tenslotte blijkt het netwerk dat aan de basis ligt van de samenwerking in een Food Hub cruciaal voor het slagen van een initiatief. Hoewel verschillende spelers soms geïnteresseerd lijken, blijkt het niet vanzelfsprekend dat zij elkaar vinden en een succesvol netwerk uitbouwen.

Gedeelde verantwoordelijkheden. De governance van Food Hubs

Deze bijdrage heeft Food Hubs onder de loep genomen en uiteengezet waar deze belangrijke kansen in de korte keten kunnen benutten en belemmeringen in de korte keten het hoofd kunnen bieden. Een Food Hub met als kerncomponenten het leveren van vers voedsel uit de omgeving, zeggenschap en opbouwen van sociale relaties, kan vele vormen aannemen. De vraag welke maatschappelijke rollen een Food Hub dan precies moet spelen en welke functies deze moet uitoefenen, werd in de inleiding gesteld. In deze en volgende paragrafen zetten we uiteen dat de vorm en de precieze functies van Food Hubs onmogelijk van bovenaf kan worden vastgelegd. Een Food Hub kan een gedeelde ruimte zijn die louter als afzetkanaal dient voor lokale producten, maar het kan dus ook een multifunctionele plek zijn. Het belangrijke aan de Food Hub is dat deze, onder welke vorm dan ook, beantwoordt aan de

noden en behoeften van een brede groep (potentiële) gebruikers (Prové et al., 2016). Afhankelijk zal deze dan ook een plek worden voor ontmoeting, educatie, recreatie, groene zorg, het vrijwaren van landbouw of multifunctionele landbouw. In deze laatste paragrafen gaan we daarom in op het belang van aandacht voor de governance processen van Food Hubs. Het ondersteunen van netwerken, samenwerken, inspraak, etc. zullen van uiterst belang zijn voor het succesvol organiseren van een lokaal verankerde Food Hub.

Achter een Food Hub gaan netwerken van relaties schuil die minstens even belangrijk of misschien zelfs nog belangrijker zijn dan de plaats zelf. Om Food Hubs een gedeelde plek te laten zijn die antwoordt aan de lokale noden en behoeften van een brede groep belanghebbenden, is het zoeken van partnerschappen en synergie bij aanvang cruciaal. Zoals in de vier bovenstaande types van Food Hubs geïllustreerd wordt, is de essentie van een Food Hub net het uitbouwen van vernieuwende en niet altijd voor de hand liggende partnerschappen. Zo wordt niet alleen de link tussen landbouwers onderling gelegd, maar worden ook allianties aangegaan met consumenten, overheden, verenigingen, NGO's, instellingen, burgers, en andere.

Net door het creëren van verbindingen tussen verschillende actoren kunnen Food Hubs ook een belangrijke sociale meerwaarde betekenen. Zo hebben Food Hubs vaak uitgesproken maatschappelijke doelstellingen zoals het bevorderen van het gemeenschapsgevoel, het promoten van gezonde voeding, het reduceren van de milieu impact van voedselproductie en –distributie, de inclusie van minderheden in de samenleving, en het verhogen van de beslissingsmacht en veerkracht van kleinere landbouwbedrijven (Berti and Mulligan, 2016).

Door het betrekken van een brede waaier aan maatschappelijke actoren, wordt het aansturen en op een dagelijkse basis leiden van een Food Hub echter een complex gegeven. Het zoeken naar zogenaamde 'governance-modellen' om deze partnerschappen vorm te geven is dan ook een belangrijke uitdaging voor toekomstig onderzoek en beleid. Diversiteit en flexibiliteit zijn hierin cruciaal: er is geen unieke blauwdruk noch de ultieme 'best practice' voor het netwerk achter een Food Hub. Afhankelijk van de plek, de context en de bereidheid tot engagement van de actoren kunnen steeds andere constellaties ontstaan, waarbij het belangrijk is verder te denken dan de stereotype rolverdeling. Zo kunnen burgers meer betekenen voor een Food Hub dan enkel consumeren. Waarom zou een burger bijvoorbeeld niet financieel bijdragen door aandeelhouder te worden, of zich engageren in een educatief project? Of kan een postpunt onderdak vinden in de Food Hub?

Door o.a. burgers, verenigingen, overheden, private partners, instellingen, en NGO's actief te betrekken in de Food Hub en samen met hen de doelstellingen te bepalen, ontstaat de kans om van een Food Hub een plek van betekenis te maken. Dan wordt de Food Hub écht een gedeelde ruimte, met gedeelde verantwoordelijkheden!

Referenties

- Ballantyne-Brodie, E., Fassi, D., Simone G., 2013. *Coltivando: Making a university convivial garden*. European Academy of Design. Sweden.
- Berti, G, Mulligan, C., 2016. Competitiveness of small farms and innovative food supply chains: the role of food hubs in creating sustainable regional and local food systems. *Sustainability*, 8 (7), 616.
- Cleveland, D.A., Müller, N.M. Tranovich, A.C. , Mazaroli, D.N., Hinson, K., 2014. Local food hubs for alternative food systems: A case study from Santa Barbara County, California. *Journal of Rural Studies*, 35, 26-36.
- Crivits, M., Paredis, E., 2013. Designing an explanatory practice framework: Local food systems as a case. *Journal of Consumer Culture*, 0 (0), 1-31.
- Dijkshoorn-Dekker, M. W. C., Jager, J. H., Meulen, H. A. B., Schoorlemmer, H. B., Schoutsen, M. A., Veen, E. J., ... & Weegh, J. B. M. (2014). *Kijk op multifunctionele landbouw. Omzet en impact 2007-2013*.
- Kerselaers, E., 2012. Participatory development of a land value assessment tool for agriculture to support rural planning in Flanders. PhD-thesis, Ghent University, Ghent, Belgium
- Lierman, S., Vandekerckhove, B., Huygebaert, B., Wellens, C., De Pau, J., Rogge, E., Dessenin, J., Kerselaers, E., Prové, C., 2015. Visie op landbouw in de stedelijke omgeving van Gent 2030 en de ruimtelijke vertaling ervan. Studie uitgevoerd in opdracht van Stad Gent door SumResearch, ILVO en Paul de Graaf. Available online:
https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/20150324_NO_Eindrapport%20Visie%20op%20Landbouw%20-%20kv.pdf
- Paül, V., McKenzie, F., 2013. Peri-urban farmland conservation and the development of alternative food networks: Insights from a case-study area in metropolitan Barcelona (Catalonia, Spain). *Land Use Policy*, 30 (1), 94-105.
- Prové, C., Dessenin, J., de Krom, M., 2016. Taking context into account in urban agriculture governance: Case studies of Warsaw (Poland) and Ghent (Belgium). *Land Use Policy*, 56, 16-26.
- Rogge, E., Kerselaers, E., Prové, C., 2016. Envisioning opportunities for agriculture in peri-urban areas. In: Andersson K., Sjöblom S., Granberg L., Ehrström P., Marsden T. (Eds.) *Metropolitan Ruralities - Research in Rural Sociology and Development*. Volume 23. Emerald Group Publishing
- USDA, 2012. USDA regional food hub resource guide. Washington DC, USA. Available online:
<https://www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/Regional%20Food%20Hub%20Resource%20Guide.pdf>
- Verhoeve, A., Dewaelheyns, V., Kerselaers, E., Rogge, E. , Gulinck, H., 2015. Virtual farmland: grasping the occupation of agricultural land by non-agricultural land uses. *Land Use Policy*, 42, 547-556.
- Woods, T.; Velandia, M.; Holcomb, R.; Dunning, R.; Bendfeldt, E. Local Food Systems Markets and Supply Chains. *Choices* 2013, 28, 1-4.